

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 851/1-ХП/12 27.06.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VI редовној седници, 27.06.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ПРОРОЧАНСТВА И ПРЕКОГНИЦИЈА – ОД КУЛТУРНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ВРЕМЕНА ДО ПОЛИТИЧКЕ УПОТРЕБЕ, докторанда Младена Стајића.

За ментора је одређен проф. др Иван Ковачевић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2355	
(број захтева)	
28.06.2013.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Пророчанства и прекогниција – од културне конструкције времена
до политичке употребе
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ етнологија-антропологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Младен (Јовица) Стајић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2010. дипломирања:
Назив мастер рада кандидата:

Конструкција друштвених проблема: анализа наратива о крађи беба
у породицишћима у Србији

Назив факултета на коме је мастер рада одбрањена: Филозофски
Година одбране мастер рада: 2011.

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је
на седници 27.06.2013. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је
тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Младена Стајића

Име и презиме ментора: Иван Ковачевић

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Транзиционе легенде и панике, Београд, 2011. M41
2. Urban Legends between Multiculturalism and Assimilation, Annales for istrian and Mediterranean Studiess, Koper, 2012. - SSCI
3. О antropolozima ili koliko antropologija jeste zbir antropoloških karijera, Etnoantropološki problemi, no. 1 (7) 2012, - M24
4. Simbolički interakcionizam, masovne panike i urbane legende Etnoantropološki problemi, no. 2 (5) 2010, - M24
5. Muzeji i modernizacija: dres, traktor i plastična lutka Etnoantropološki problemi, no. 2 (6) 2011, - M 24

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за

високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Obrazloženje predloga teme doktorske disertacije
**Proročanstva i prekognicija – od kulturne konstrukcije vremena
do političke upotrebe**

Kandidat: Mladen Stajić, M.A. student doktorskih studija, istraživač-saradnik

Obrazloženje teme:

Centralna tema kojom ću se baviti u ovom radu biće razmatranje odnosa između proročanstva i koncepta vremena, kao jednog od oblika strukturisanja sveta koji nas okružuje. Pokušaću da pokažem način na koji se proročanstvo i proricanje, unutar i van striktno religijskog konteksta, uzdižu na nivo svetonazora i upotrebljavaju kako u konstrukciji dogmatskih načela pojedinaca i kulturnih grupa, tako i u dnevno političke svrhe. Kako nam proročanstva mogu pružiti dobar uvid u način na koji ljudi shvataju koncepte poput budućnosti i prošlosti, sudbine, "božanske volje", linearnosti vremena itd., cilj ovog rada biće da ponudi antropološki ugao posmatranja temporalnosti i zamišljen je kao prilog kod nas zapostavljenoj, a u svetu sve popularnijoj antropologiji vremena. Pisana proročanstva predstavljaju i dobar način proučavanja "falsifikovanja" prošlosti, jer brojna reizdanja i različite verzije istog narativa često se međusobno drastično razlikuju i tokom vremena dobijaju nova predviđanja o događajima koji su se često već desili, čime proročanstvo iznova etablira svoj autoritet kao istinit i verodostojan uvid u budućnost. Na primeru kremanskog proročanstva proroka Tarabić i njegove konstrukcije, dopisivanja i interpretacije nastojaću da rekonstruišem nastanak moderne političke mitologije Srbije u 20. i početkom 21. veka.

Predmet ovog istraživanja biće kreiranje, recepcija, upotreba i kontinuirana modifikacija proročanstava koja imaju prvenstveno političku funkciju nacionalnih mitova i u nisu evidentno povezana sa određenim religijskim pokretom ili učenjem. Proročanstvo u svom najosnovnijem vidu podrazumeva proces prilikom kojeg se jedna ili više poruka ljudima saopštava preko proroka. Ovakve poruke najčešće

uključuju interpretaciju onostranog i svetog ili predskazanje nekog budućeg događaja. U religijskom shvatanju termina, prorok se može definisati kao vođa ili ključni učesnik u pokretu ili grupi koji započinje religioznu misiju na osnovu ličnog otkrovenja, dok se proroštvo može definisati kao religiozna struja ili pokret koji je vezan za aktivnosti samog proroka.¹ Iako su brojni proroci bili osnivači religioznih pokreta, to nije uvek bio slučaj. Oni mogu imati značajnu ulogu u revitalizaciji određenih kulturnih ili etničkih grupa ili predstavljati centralnu figuru u životu zajednice govoreći o različitim temama kroz proročanski uvid i iskustvo otkrovenja.² Iako se u kolokvijalnom govoru međusobno poistovećuju, predviđanje budućnosti nije neophodna komponenta proročanstava. Prorok može, ali ne mora, da bude božiji glasnik, pošto se termin u religijskom kontekstu upotrebljava za osobu koja jednostavno prenosi "istine" sledbenicima, pri čemu one nužno ne moraju biti nadprirodnog porekla.³ Prorok može da polaže pravo na nadprirodne moći i može da prima otkrovenja kroz stanja transa ili opsednutosti, ali to ne mora da bude slučaj. U ovom radu, međutim, predmet mog interesovanja biće proroci i proročanstva koja govore o događajima iz budućnosti i predviđaju značajne momente u nacionalnoj i svetskoj istoriji. Iz tog razloga prihvatom operativnu Busovu definiciju koji određuje ulogu proroka kao primanje i emitovanje komunikacije koja dolazi iz „izvora“(svetog) ili kroz formu percepcije koja prevazilazi uobičajena prostorno-vremenska ograničenja i nije dostupna uobičajenom svesnom senzitivnošću.⁴

Teorijsko zaleđe rad će pronaći u vekovnoj tradiciji proučavanja izvesnih segmenata vremena od devetnaestovekovnih vekovnih autora do danas. Dirkem se može smatrati racionalistom jer odbacuje empirističke pretpostavke da je vreme samo prirodna činjenica koja se može izmeriti korišćenjem opšte prihvaćenih jedinica i termina. On smatra da je društveno vreme sastavljeno od „kolektivnih predstava“ ili „kategorija“, kao oblika društvene logike koja oslikava grupisanja i

¹ Hamilton, M 2001 Prophetism, in *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, ed.by Smelser, N.J. and Baltes, P.B. Pergamon Pr, , str 12209-12212

² Ibid

³ Davison, Scott 2012 A., Prophecy, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2012 Edition)*, ed. Zalta, E.N. URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/prophecy/>>.

⁴ Ibid

različite ritmove društvenog života. Ističe da su „kolektivne predstave“ vremena ono što stvara i oblikuje našu sposobnost da iskusimo temporalno. Kategorijalne podele, poput onih na dane ili godišnja doba stvaraju značenjem ispunjenu i kvalitativno raznoliku, pre nego apstraktnu i homogenu temporalnost.⁵ U funkcionalizmu Malinovskog koncept vremena javlja se kao „računanje vremena“, pri čemu se predlaže gledanje na vreme kao na meru kretanja. Malinovski vidi računanje vremena kao sredstvo za „koordinisanje aktivnosti“, datiranje događaja, i merenje dužine vremenskih intervala.⁶ Vreme je predstavljeno u empirističkom ruhu, za razliku od Dirkemovog kvalitativnog shvatanja. Evans-Pričard prihvata ovakav stav i ističe da su percepcije vremena funkcije računanja vremena, te su stoga društveno determinisane.⁷ U svojim proučavanjima Nueri, primećuje da oni nemaju apstraktnu predstavu vremena kao nečega što prolazi, može da se potroši, izmeri i sl. Oni percipiraju vreme kroz fizičke promene i lične odnose. Evans-Pričard izdvaja dva koncepta vremena među Nuerima.⁸ Prvo *oekološko* vreme⁹ definiše kao odraz njihovog odnosa prema životnoj sredini. Ono je povezano sa progresijom u prirodi, kao što su promene godišnjih doba ili delova dana. Nije strogo podeljeno na delove, već jedan njegov deo neprimetno prelazi u drugi. Suprotno tome, strukturalno vreme predstavlja odraz njihovog odnosa jednih prema drugima u društvenoj strukturi. Ono nije apstrakcija čovekovog odnosa prema prirodi, već način konceptualizacije periodičnosti društvenih odnosa i društvenog razvoja pojedinca.¹⁰ Reč je dakle o događajima kakvi su rođenje, smrt, rađanje i sl. Izuzetno značajan koncept „*oekološkog vremena*“ je mesto na kome se nerazjašnjene nejasnoće između funkcionalističke i dirkemovske vizije vremena mogu najjasnije videti.¹¹ *Oekološko* vreme se praktično poistovećuje sa konceptima računanja vremena koji prenose društvene aktivnosti. Evans-Pričard smatra da se protok vremena percipira kroz

⁵ Munn, D. N. 1992 The Cultural Anthropology of Time: A Critical Essay, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 21, str 95, navedeno delo

⁶ Munn, str 96, navedeno delo

⁷ Kuper, A. 1983 *Anthropology and Anthropologists: The Modern British School*, Routledge, str 89

⁸ Ibid

⁹ Ibid

¹⁰ Ibid

¹¹ Munn, str 96, navedeno delo

filter kulturnih koncepata koji se odnose na aktivnosti, više nego što se doživljava kroz uključivanje u aktivnosti.¹² Vorf smatra da je u evropskim jezicima, subjektivno „postajanje prošlosti“ („*becoming later*“), koje po njemu predstavlja suštinu vremena, pokriveno homogeno kvantitativnim i prostornim vremenskim konceptima.¹³ To znači da čovek sa engleskog govornog područja deli vreme na brojive delove. Ove se zapadnom čitaocu može učini kao jedini način da se dani percipiraju, i da su npr. sledeća „tri dana“ isto što i prethodna „tri dana“, pri čemu je u prvom slučaju reč o konkretnom, a u drugom o imaginarnom. Vorf primećuje da ukoliko bi naš način percipiranja i brojanja imaginarnih objekata u tolikoj meri bio deo „zdrave logike“, onda bi ta logika bila inkorporirana u sve svetske jezike.¹⁴ Zaključuje da ovakav način mišljenja ipak nije zastupljen u svim jezicima sveta. On sa druge strane predstavlja jezik Hopi indijanaca kao jezik koji ne poznaje koncept vremena, tj. da ne postoje reči, gramatičke forme, konstrukcije ili izrazi koji se direktno odnose na ono što mi uobičajeno zovemo vremenom.¹⁵ Oni mogu da broje konkretne imenice, kakva je npr. psi, ali ne i imaginarne. Gerc pokazuje kako su lične percepcije na Baliju povezane sa percepcijom vremena, koje za Balinežane nije linearno kako se najčešće poima na zapadu, već pre svega fragmentisano, pri čemu su određena značenja dodeljena određenim danima.¹⁶ Gerc, dakle pravi oštru razliku unutar balinežanske temporalne svesnosti, između ritualnog vremena (prostorni šablon) i radnog vremena (povratni tok) i kritikovan je zbog podele koja je naizgled odbacivala osećaj istorije.¹⁷ Vreme na Baliju je istovremeno i svi ljudi su međusobni savremenici. Gerc smatra da balinežanska kultura kao celina detemporalizuje vreme, te stoga balinežanski srodnički termini, teknonimija¹⁸ i kalendarska kategorizacija pružaju samo iluziju temporalnosti.¹⁹ Levi-Stros nudi ciklične modele za emsko razumevanje vremena koristeći dihotomiju „toplih“ i

¹² Evans-Pritchard, E. 1940. *The Nuer*. Oxford: Clarendon, str 103

¹³ Munn, str 98, navedeno delo

¹⁴ Kay, P. and Kempton, W. 1984 What Is the Sapir-Whorf Hypothesis?, in *American Anthropologist*, No.86

¹⁵ Ibid

¹⁶ Ibid

¹⁷ Scaglione, R. 1999 Yam Cycles and Timeless Time in Melanesia, *Ethnology*, Vol.38, No.3, str 212

¹⁸ Određivanje imena odrasle osobe na osnovu imena deteta, naročito najstarijeg

¹⁹ Munn, str 99, navedeno delo

„hladnih“ društava. „Topla“ označavaju društva svesna linearne istorije, dok se „hladna“ odnose na društva koja imaju nekumulativni osećaj vremena koji je ograničen na ciklično ponavljanje mitova.²⁰ Vremenski faktor ugrađen je u strukture „toplih“ društava i kumulativna promena dešava se tako što proticanje vremena utiče na društvenu organizaciju. U hladnim društvima je obrnut slučaj. Vreme se različito doživljava u ova dva slučaja i nosi drugačije značenje. Edmund Lič, pokušao je da dovede u pitanje ideju da preindustrijski, lovačko sakupljački i zemljoradnički narodi doživljavaju vreme kao ciklično. On predlaže koncept po kome oni vreme doživljavaju kao kombinovanje između suptotnosti. U prvom od svoja dva eseja, Edmund Lič objašnjava da se vreme u pojedinim „primitivnim društvima“ doživljava kao „ponavljanje ponovljenih preokreta i kao sekvenca oscilacije između suprotnostavljenih strana, kakve su noć i dan, zima i leto, suša i poplava, starost i mladost, život i smrt.“²¹ Moris Bloh pravi značajni pomak insistiranjem da tvrdnje koje se odnose na percepciju trajanja treba posmatrati odvojeno od načina na koji se vreme deli ili meteforički predstavlja.²² Bloh pravi razliku između ritualnog vremena (statičnog ili kružnog) i praktičnog vremena (trajnog) kako bi obezbedio mehanizam za izbegavanje hermeneutike društvenih agenata koji nisu u stanju da konceptualizuju promenu unutar društvene strukture.

Način na koji percipiramo i doživljavamo vreme i pamćenje je, po mišljenju brojnih autora, daleko od univerzalnog ili statičnog i značajno se razlikuje u pojedinim kulturama ili vremenskim periodima. Ono postaje jedno od značajnih polja antropoloških istraživanja, koja se sve više interesuju za međukulturne razlike u koncipiranju vremena i prostora kosteći se pritom interdisciplinarnim pristupom i kombinujući standardne antropološke metode sa metodama i teorijama iz oblasti filozofije, socijologije, istorije, arheologije itd. Dominatna prestava u zapadnoj kulturi je da serija dešavanja dovodi do nekog značajnog događaja koji sa sobom nosi određene posledice, a takav događaj, kada se jednom dogodi, ne može se više ponoviti. Ova ideja linearnosti i uzročnosti vremena, ipak nije jedina koja je u

²⁰ Munn, str 100, navedeno delo

²¹ Leach, E. 1961 Two essays concerning the symbolic representation of time. In *Re-thinking Anthropology*, London: Athlone str 124-236.

²² Maurice B., 1997 'The Past and the Present in the Present', *Man*, str 282

opticaju.²³ Pitanje vremena, njegove lokalne percepcije i merenja za antropologiju kao disciplinu u poslednjih par decenija postalo je podjednako značajno kao i pitanja problematizacije prostora, materjalne kulture, srodstva, rituala, potrošnje i sl. Raznovrsnost i brojnost studija sociokulturnog vremena oslikavaju njegovu sveprisutnost kao neizbežne dimenzije svih aspekata društvenog iskustva i prakse. Ova prividna kompleksnost je, međutim, čini se uzrok, ali i rezultat nedovoljne pažnje kojom teoretičari pristupaju pitanju prirode vremena kao centralnog problema i fokusa istraživanja.²⁴

Stoga ovaj rad ima za **cilj** da detaljno razmotri odnos koncepata prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u kontekstu proučavanja proročanstava. Da li vera u istinitost proročanstva podrazumeva veru u postojanje sudbine ili neke vrste „Božanske volje“ s obzirom da ono pretenduje da otkrije stvari koje tek treba da se dese, te su proroku kao medijumu sopštene onako kako su „zapisane“ kako bi ih dalje širio? Ili proročanstvo predstavlja aparat za legitimizaciju autoriteta koji funkcioniše na principu induktivne metode – ako je jedno predviđanje tačno, onda su sva predviđanja tačna, ta ako tvrdimo da su neki događaj ili osoba predviđeni proročanstvom u njihov kredibilitet ne treba sumnjati. Da li su događaji opisani u proročanstvu deo budućnosti i događaja koji slede ili postaju deo prošlosti istog trenutka kada javnost biva upoznata sa njihovim postojanjem? Da li budućnost i prošlost kao takvi postoje ili živimo u vremenu neprekidne kontinuirane sadašnjosti u kojoj ova dva koncepta predstavljaju mentalne konstrukte sa prevashodnom namenom ustrojavanja načina na koji živimo? Da li proročanstvo podrazumeva i stvaranje daleke prošlosti u sadašnjost, koja u futuru govori o bližoj prošlosti, tj. da li se i na koji način falsifikuju proricanja o događajima koji su se već desili? Ovo su neka od pitanja na koja ću pokušati da odgovorim. U radovima u kojima vreme predstavlja fokus proučavanja, često se javljaju preterana pojednostavljivanja, jednolični opisi i tipizacije, pre nego teoretska ispitivanja osnovnih sociokulturnih

²³ Young, P. 1976 *The Sociology of Time: Histories and Historians in the Cultures of the West and of China*, *Leonardo*, Vol. 9, No. 3 (Summer, 1976), pp. 205

²⁴ Luckmann, T. 1991 *The constitution of human life in time*, in *Chronotypes: The Construction of Time*, ed. J. Bender, D. Wellbery, Stanford: Stanford Univ. Press str151-66.

procesa kroz koje se temporalnost konstruiše.²⁵ Uprkos važnosti teme, antropološki pregledi teorijskih dostignuća u ovom polju istraživanja su poprilično retki²⁶ i sa izuzetkom značajne studije Alfreda Gela, relativno površni.²⁷ Zbog toga je pitanje vremena često postojalo deo istraživanja srodnih antropoloških poddisciplina poput proučavanja narativa, političkih sistema, porekla, kosmologije, ali i opšte teorije antropološkog diskursa, pa se može reći da je na neki način inkorporirano u većinu antropoloških tema i pristupa.²⁸

Poput većine diskursa, i oni o vremenu imaju temporalnu formu. Ne možemo da analiziramo ili pričamo o vremenu bez korišćenja pojmova i ideja koji nisu već prožeti temporalnim značenjem. Sve što stvaramo, pa i mi sami, smo na neki način uvek „u vremenu“, a ipak, mi smo ti koji svojim postupcima stvaraju vreme u kojem se nalazimo.²⁹ U svetu u kome živimo, prostornu i vremensku dimenziju je nemoguće odvojiti i u velikom broju teorijskih radova, prostor se predstavlja kao arhetipska suprotnost vremenu.³⁰ Čini se, ipak, da vreme može predstavljati „unutrašnjeg (određujućeg) drugog“ samo sebi, pa ćemo u ovom radu kroz pregled antropoloških pristupa pitanju vremena pokušati da pokažemo na koji način vreme funkcioniše kao nezavistan ali i sveprisutni aspekt ljudske kulture, kao i njegova različita „čitanja“. Kategorija vremena, predstavlja pre svega kulturni konstrukt koji nastaje na osnovu stavova, reči i dela pripadnika nekog društva. Sa druge strane, kulturno specifično razumevanje vremena predstavlja osnov individualnih pokušaja upotrebe *agency-a*³¹ u društvima u kojima ti ljudi žive. Alfred Gel, međutim,

²⁵ Munn, str 93, navedeno delo

²⁶ Videti: Fabian, J. 1983 *Of Time and the Other: How Anthropology Makes its Object*. New York: Columbia Univ. Press; Goody, J. 1968 Time: social organization. In *The International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. D. Sills. New York: Macmillan; Maxwell, R. 1971. On social time. In *The Future of Time: Man's Temporal Environment*, ed. H. Yaker, H. Osmond, F. Cheek, str 36-72. Garden City: Doubleday;

²⁷ Munn, str 94 navedeno delo

²⁸ Ibid

²⁹ Ibid

³⁰ Videti npr.: Bakhtin, M. 1981 *Forms of time and of the chronotope in the novel*. In *The Dialogic Imagination*, Austin: Univ. Texas Press 6b. str 84-258.

³¹ *Agency* se koristi da označi sposobnost i moć individue da postupa nezavisno i da donosi svoj slobodan izbor. Koncept stoji nasuprot konceptu društvene strukture koja obuhvata faktore i uticaje koji određuju ili ograničavaju agenta i njegov uticaj. Zbog nepostojanja konsenzusa oko prevoda termina u srpskoj naučnoj literaturi, termin je napisan u originalnoj verziji na engleskom jeziku,

primećuje da “ne postoji zemlja iz bajke u kojoj ljudi doživljavaju vreme na način koji je drastično različit od načina na koji mi sami to činimo, gde ne postoji prošlost, sadašnjost i budućnost, gde vreme stoji ili juri svoj rep, ili se ljulja napred nazad poput klatna”³². Pojedini autori se, ipak, ne slažu sa ovom tvrdnjom.³³

U uvodnom delu rada biće definisani osnovni pojmovi poput proročanstva, proroka, proricanja, predviđanja i prekognicije i biće napravljen kolaž kroz osvrt na proročanstva koja se smatraju značajnim u svetu. Predstaviće se opšte odlike i zajedničke karakteristike Biblije, Kurana, hinduističkih verovanja, proricanja australijskih Aranda, ali i nacionalnih epova i mitova poput mandenške Sundate i mezoameričkog Popol Vuha, a naročita pažnja biće usmerena na proročanstva Nostradamusa (koji je postao simbol proricanja u široj javnosti, pri čemu se tvrdi da su njegova predviđanja dalekosežna i da se često obistinjuju) i Roberta Niksona (engleskog proroka iz 15.veka koji je navodno predvideo mnoge političke događaje svoga vremena i neke koji su kasnije usledili). U nastavku biće prezentovana dosadašnja dostignuća u antropologiju na polju proučavanja vremena i radovi autora od Dirkema i Vebera do Gela, Bloha, Muna i Skagliona kao i pokušaj definisanja antropologije vremena kao pandana razvijenijim poddisciplinama u srodnim naukama poput filozofije i sociologije. Nakon pokušaja rekapitulacije i definisanja rad će se okrenuti konkretnoj primeni teorijskih koncepata na primeru studije slučaja.

Studija slučaja baziraće se na analizi Kremanskog proročanstva. Proročanstva u Srbiji najčešće se vezuju za Miloša (1809-1854) i Mitra Tarabića (1829-1899) iz Kremana čija su predskazanja ušla, kako u usmeno narodno predanje, tako i u pisanu literaturu-naučnu i popularističku. Kremansko proročanstvo zapravo predstavlja skup tvrdnji, koje su, navodno, izrekli ovi proroci a koje su njihovi popularizatori prerađivali, dopunjavali, tumačili i kontekstualizovali, stvorivši jednu metamorfnu celinu koja u sebe uključuje i stara

kurzivom. Rapport, Nigel and Overing, Joanna, 2007 *Social and Cultural Anthropology, The Key Concepts*, str 3, London: Routledge

³² Gell, A. 1992 *The Anthropology of Time: Cultural Constructions of Temporal Maps and Images* (Oxford: Berg,) str 315

³³ Scaglione, str 211 navedeno delo

predskazanja (ranije pripisivana drugim prorocima) i nova, koja se u prvim verzijama nisu javljala ali odgovaraju aktuelnom društvenom trenutku.³⁴ Tako je Kremansko proročanstvo preraslo u nacionalni mit čije je stvaranje pripisivano Lazi, Matiji, Milošu i Mitru Tarabiću. Proroci koju su navodno proricali tokom 19.veka nisu bili pismeni, pa najznačajniji dokaz o njihovim predviđanjima dolazi tek iz pera novinara pred početak Prvog svetskog rata.

U radu će na primeru Kremanskog proročastva biti ponuđena reinterpretacija koncepta "*samoispunjujućeg proročanstva*" definisanog od strane Roberta Mertona kao lanac uzroka i posledica, pri čemu na početku pogrešno definisana situacija uzrokuje novi način ponašanja koji čini da izvorna netačna koncepcija postane "tačna" (Merton). Ovo znači da pozitivno ili negativno proročanstvo koje se doživljava kao jako ubeđenje ili zabluda a pritom se proglaši za istinu, iako je lažno, može u dovoljnoj meri uticati na ljude tako da njihovo ponašanje na kraju uzrokuje ispunjenje samog proročanstva, nalik placebo efektu. Ovakvi primeri u kremanskom proročanstvu su brojni poput predviđanja Miloša Tarabića o propasti Srbije i izgnanstvu od tri leta, pobede Srbije u Prvom svetskom ratu, smene dinastije Obrenoovića, povratka Karađorđevića, ubistva kraljice Drage i kralja Aleksandra itd. U ovoj studiji pokušaću da pokažem u kojoj meri su ta predviđanja uticala na tadašnju javnost i stavove ljudi jer postoje indicije da su Obrenovići bili detaljno upoznati sa zloslutnim predviđanjima Tarabića, a da su Karađorđevići imali direktne kontakte sa Kremnima, dok je sa druge strane na solunskom frontu objavljivana u novinama poruka o neminovnoj pobedi Srbije i kraju rata. Modifikovane verzije proročanstva koje su naknadno dopisane sadržale su i predviđanje vladavine crvenog cara sa zvezdom na čelu i dolazak na vlast čoveka čije ime nosi naziv sela iz koga dolazi. Ovo poslednje odnosilo se na Vojislava Koštunicu i bilo je, kako će kasnije oni sami priznati, dopisano od strane Dušana Kovačevića i Branislava Lečića za potrebe pridobijanja podrške naroda u petooktobarskim promenama. Tomasova teorema koja glasi da "ako ljudi definišu

³⁴ Popadić, D. 2002 Predgovor, u: Antić, V.: *Kremensko neproročanstvo*, Beograd, izdanje autora, str.7

događaje kao stvarne, oni jesu stvarni u njihovoj svesti” (Tomas) odlično se uklapa u ovakav način percipiranja. Proročanstvo je svojom fleksibilnom formom veoma često prilično zaštićeno od svake vrste mogućeg neuspeha. Koristeći se metaforama i alegorijama (pri čemu se nameće pitanje da li su one realno postojeće ili nametnute od strane ljudi koji u njih veruju), često nedovoljno konkretnim opisima i naročito neodređenim vremenskim odrednicama poput horoskopa, stvara model u koji je moguće inkorporirati različite osobe, stvari ili događaje.

U nastavku rada baviću se odnosom modernog i procesnog, mehanizmima “čitanja” tehnološkog sadržaja proročanstva, proricanjem formi socijalnih odnosa u kremanskom proročanstvu i njihovim tumačenjima, analizom predviđenih nasilnih događaja, ratova i revolucija, ekonomskom i turističkom eksploatacijom proročanstva, politikom proricanja i upotrebom pojedinih proroka (poput Deda Miloja) u službi režima, političkim dopisivanjima proročanstva, njegovim osnovnim semantičkim strukturama i u završnim razmatranjima pokušaću da ponudim osvrt na proročanstva i proricanja u nauci kroz analizu futurologije i studije budućnosti.

Hipoteze koje ovim istraživanjem nastojim da ispitam su da 1) Vera u istinitost proročanstva ne mora implicitno da podrazumeva veru u sudbinu, da je 2) Kremansko proročanstvo moguće posmatrati kao samoispunjujuće proročanstvo i da 2) Proročanstvo nastavlja da egzistira kao “saznajni autoritet” zahvaljujući novim predviđanjima koja se prepisuju prorocima o aktuelnim događajima i temama.

Metodologija koja će se koristiti u radu predstavljaće amalgam socijalno-dekonstruktivističkog, strukturalno-komunikacijskog i analitičko-komperativnog pristupa, a biće upotrebljena i analiza narativa.

Metod prikupljanja podataka će biti kvalitativni i dijahronijski i podrazumeva analizu medijskih izvora (novinskih i internet članaka), arhivske građe, i intervju sa potomcima porodice Tarabić i ljudima koji su upoznati sa kremanskim proročanstvom, bilo da veruju u njega ili ne.

Značaj ovog rada je u tome što će pokušati da ponudi temelje za proučavanje antropologije vremena u Srbiji i biti prva sveobuhvatna naučna studija proročanstva na ovim prostorima u poslednjih nekoliko decenija.

Struktura rada

I Uvodni deo

1. Šta je proročanstvo, od gatanja i proricanja do elaboriranih sistema

II Teorijsko metodološki okvir

1. Konceptualno određenje proroka, proročanstva, predviđanja, prekognicije itd.
2. Osnovna semantička struktura proročanstva
3. Određivanje odnosa proročanstva i koncepata prošlosti, sadašnjosti, budućnosti
4. Proročanstvo i sudbina, zavirivanje u "božansku promisao"

III Proročanstva u svetu

1. Biblija i Kuran
2. Hinduizam i stari indijski mitovi
3. Aranda i Australija
4. Majansko proročanstvo, Popol vuh i Mezoamerika
5. Sundata i proročanstva podsaharske afrike
6. Nostradamus
7. Nikson

III Kremansko proročanstvo

1. Osnovne karakteristike
2. Proricanje formi socijalnih odnosa i njihova kasnija tumačenja
3. Odnos modernog i procesnog – mahanizmi "čitanja" tehnološkog sadržaja
4. Proročanstvo i nasilni događaji – ratovi i revolucije
5. Politika proricanja – proroci u službi režima
6. Ekonomska i turistička eksploatacija proročanstva
7. Samoispunjujuće proročanstvo

IV Futurologija i studije budućnosti

V Završna razmatranja

Početna literatura:

1. Antić, V. 2002 Kremensko neproročanstvo, Beograd, izdanje autora
2. Antonijević, D. 2000 Okultna istorija - predskazanja i verovanja o srpskim vladarima i znamenitim događajima u 19. veku, Godišnjak za društvenu istoriju, 7(1)
3. Arsenijević, M. 2003 Vreme i vremena, Beograd, Dereta
4. Arsenijević, M. 2003 Prostor, Vreme, Zenon, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića,
5. Ashe, G 2001 Encyclopedia of prophecy, University of Michigan, ABC-Clio
6. Bakhtin, M. 1981 Forms of time and of the chronotope in the novel. In The Dialogic Imagination, Austin: Univ. Texas Press 6b.
7. Bandić, D. 2004 Narodna religija Srba u 100 pojmova, Beograd, Nolit
8. Bandić, D. 1980 Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba, Beograd, Bigz
9. Barnes, R. H. 1974 Kédang: A Study of the Collective Thought of an Eastern
10. Bourdillon M.F.C. 1978 Knowing the World or Hiding it: A response to Maurice Bloch Indonesian People (Oxford: Clarendon Press,), Man.
11. Coote, L. A. 2000 Prophecy and public affairs in later medieval England., A York Medieval Press publication
12. Čaldarović, O. 2009 Sociologija vremena – pregled osnovnih ideja I koncepata, Soc.ekol. Zagreb, Vol. 18
13. Čolović, I. 2000 Politika simbola, Beograd, Biblioteka XX vek
14. Davison, Scott 2012 A., Prophecy, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), ed. Zalta, E.N. URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/prophecy/>.

15. Durkheim, E. 1915 *The Elementary Forms of the Religious Life*, London: Allen and Unwin,
16. Evans-Pritchard, E. 1940 *The Nuer*, Oxford, Clarendon
17. Fortes, M. 1963 *Time and Social Structure, An Ashanti Case Study*, in *Social Structure: Studies Presented to A. R. Radcliffe-Brown*, Oxford: Clarendon Press
18. Fabian, J. 1983 *Of Time and the Other: How Anthropology Makes its Object*. New York: Columbia Univ. Press
19. Gell A. 1992 *The Anthropology of Time: Cultural Constructions of Temporal Maps and Images*
20. Geertz, C. 1966 *Person, Time and Conduct in Bali: An Essay in Cultural Analysis*, Yale Southeast Asia Program Cultural Report Series, No. 14,
21. Geertz, C 1973 *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, Basic Books
22. Golubović, D. i Milenković, D. 1982 *Kremansko proročanstvo-šta je bilo, šta nas čeka*, Beograd, Zapis.
23. Grabbe [L. L.](#) and [Nissinen](#), M. Ed. 2011 *Constructs of Prophecy in the Former and Latter Prophets and Other Texts* Society of Biblical Literature
24. Goody, J. 1968 *Time: social organization*. In *The International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. D. Sills. New York: Macmillan
25. Hercfeld, Mihail 2004 *Kulturna intimnost. Socijalna poetika u nacionalnoj državi, XX vek*, Beograd
26. Kern, S. 1983 *The Culture of Time and Space: 1880-1918*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press
27. Kay, P. and Kempton, W 1984 *What Is the Sapir-Whorf Hypothesis?*, *American Anthropologist*, No.86,
28. [Koselleck](#), R. 2004 *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, Columbia University Press
29. Kuper, [A. 1983](#) *Anthropology and Anthropologists: The Modern British School*, Routledge

30. Leach, E. 1961 Two essays concerning the symbolic representation of time. In Re-thinking Anthropology, London: Athlone
31. Leopold E. A. H. 1981 The Social Determination of Knowledge: Maurice Bloch and Balinese Time, Man
32. Lowenthal, D. 1985 How we know the past. In The Past Is a Foreign Country. Cambridge: Cambridge Univ. Press
33. Luckmann, T. 1991 The constitution of human life in time, Chronotypes: The Construction of Time, ed. J. Bender, D. Wellbery, Stanford: Stanford Univ. Press
34. Luković, M. ur 2010 Šta će skoro biti, Kruševac, Ujedinjeni pokret srpstva
35. Malinowski, B. 2001 Man and Culture: An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski (selected works), Routledge
36. Maxwell, R. 1971 On social time. In The Future of Time: Man's Temporal Environment, ed. H. Yaker, H. Osmond, F. Cheek, Garden City: Doubleday
37. Maurice Bloch 1997 The Past and the Present in the Present, Man
38. Moberly R. W. L. 2006 Prophecy and Discernment, Vol 14, Cambridge Studies in Christian Doctrine, Cambridge University Press
39. Morey, R. 1971 Guahibo Time-Reckoning, Anthropological Quarterly, Vol. 44, No. 1 str 22-36
40. Munn, D. N. 1992 The Cultural Anthropology of Time: A Critical Essay, Annual Review of Anthropology, Vol. 21 (1992),
41. Naumović, S. 2009 Upotreba tradicije u političkom i javnom životu Srbije na kraju XX i početkom XXI veka, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju-Filip Višnjić.
42. Nedeljković, S. 2011. Kultura i nasilje: pojmovi i paradigme, Beograd, Baštinik: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta,
43. Phyllis, M. 1992 Visionary Women: Ecstatic Prophecy in Seventeenth-century England, University of California Press

44. Radulović, L. 2007 Tranziciona budućnost: politička upotreba proročanstava u Srbiji devedesetih, u Antropologija post socijalizma, Beograd, Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta,
45. Ralph M. R. 2004 Time and Temporality in the Ancient World University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology
46. Rapport, N. and Overing, J. 2007 Social and Cultural Anthropology, The Key Concepts, pp. 3, London: Routledge
47. Ribić, V. 2005 Podeljena nacija, Beograd, SGC
48. Ribić, V. 2007 Srpski nacionalizam na kraju dvadesetog veka, u: Antropologija savremenosti, Beograd, Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta,
49. Ribić, V. 2007 Antropologija raspada Jugoslavije: O etničkom nacionalizmu, u Antropologija post socijalizma, Beograd, Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta,
50. Rigby, P. 1983 Time and historical consciousness: the case of Ilparakuyo Maasai. Comparative Studies in Society and History, Vol. 25, No.3
51. Ršumović, R. 2010 Kremansko i druga proročanstva na pragu novog milenijuma, Beograd, izdanje autora
52. Scaglione, R. 1999 Yam Cycles and Timeless Time in Melanesia, Ethnology, Vol. 38, No. 3 (Summer, 1999)
53. Shulman, G.M. 2008 American Prophecy: Race and Redemption in American Political Culture, University of Minnesota Press
54. Simpson, J. 1975 Nixon's Prophecies in Their Historical Setting, Folklore, Vol. 86, No. ¾, str 201-207
55. Sinani, D. 2010 Narodna religija – odabrana poglavlja, Beograd, SGC
56. Tomašević, R. 2000 Tajanstvene pojave u našem narodu, Beograd, Dečja knjiga
57. Thornton, T. 2006 Prophecy, Politics and the People in Early Modern England, Boydell Press

58. Young, P. 1976 The Sociology of Time: Histories and Historians in the Cultures of the West and of China, *Leonardo*, Vol. 9, No. 3 (Summer, 1976),
59. Whorf, B. 1956 *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll. New York: MIT/Wiley

На седници Наставно научног већа Филозофског факултета
Универзитета у Београду изабрани смо у Комисију за писање реферата о предлогу
теме за израду докторске дисертације којије поднео

Младен Стајић, М.А. антропологије и етнологије, студент
докторских студија, истраживач сарадник Филозофског факултета Универзитета у
Београду

под насловом

Пророчанства и прекогниција – од културне конструкције времена до политичке употребе

на основу те одлуке као и Стандарда рада већа научних области друштвено-
хуманистичких наука којима је прописано које све делове треба да садржи реферат
којим се предлаже одобрење теме подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1) Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Младен Стајић је рођен 26.1.1989. године у Лесковцу. У основну школу у
Јагодини пошао је са шест година. У петом разреду наставничко веће одлучује да
ми понуди програм убрзаног школовања, као награду за исказано знање.
Успешноје положио све испите и школовање наставио са генерацијом која је две
године старија од њега. Основну школу и гимназију завршио је са Вуковом
дипломом и уписао Филозофски факултет у Београду, Одељење за етнологију и
антропологију, са седамнаест година. Све испите у првој, другој, трећој и четвртој
години дао је у првом, јунском, испитном року и после четвртог семестра, и
факултет одобрава његову молбу за убрзано студирање. Основно академско

школовање завршио је са просечном оценом 9,94, а дипломски рад је одбранио са оценом 10 и уписао мастер студије на истом одељењу.

Кандидат Младен Стајић је показао изузетно претходно знање и употребу тог знања током рада на формулисању теме. Задатак која се огледа у детаљном проучавању теоријске и методолошке литературе, која ће послужити у обради теме, је у потпуности извршио исто као што је уложио огроман труд у прибављању податка који говоре о феномену који је предмет истраживања у предложеној докторској тези. У циљу формулисања теме и прецизирања структуре рада кандидат је проучио релевантну литературу о досадашњим антрополошким истраживањима пророчанстава у свету и Србији, са нагласком на значењима и употреби пророчастава.

У првој години докторских студија кандидат је положио све предвиђене испите са највишом оценом. У току мастер и докторских студија Младен Стајић је објавио више научних чланака самостално и у тиму са више истраживача.

То су:

1. СТАЈИЋ, Младен. Урбана легенда о духу у јагодинском Завичајном музеју. *Етнол.-антропол. св.*, н. с., 2010, 16=5, стр. 9-25.
2. ТРЕБЈЕШАНИН, Жарко, ЈОВАНИЋ, Горан, СТАЈИЋ, Младен. Зашто савремена деца и одрасли воле бајке. *Етноантропол. пробл.*, 2013, год. 8, св. 1, стр. 95-115
3. СИНАНИ, Данијел, КУЛЕНОВИЋ, Нина, СТАЈИЋ, Младен. Нове и алтернативне религије у Србији : о проучавању и проучаванима. *Етноантропол. пробл.*, 2012, год. 7, св. 2, стр. [511]-538. .
4. СТАЈИЋ, Младен. Етнички односи Срба и Влаха у Горњој Ресави. *Корени*, 2007, 5, стр. 125-132.

Три од четири рада су изашла у најцењенијем српском антрополошком часопису који се према листи Универзитета класификује као часопис међународног

значаја верификованог посебном одлуком и у коме се објављују радови на основу рецензија научника са највишим звањима (универзитетски професор, виши научни сарадник и научни саветник)

2) Предмет и циљ дисертације:

Основни задатак који је кандидат поставио при изради ове дисертације је разматрање односа између пророчанства и концепта времена. Структурисање времена као један од облика структурисања света који нас окружује се обавља на различите начине од егзактног рачунања времена до религијских концепата који формулишу људске представе о времену које само по себи није подложно опажању. Пророчанства као облик транзиције неизвесности друштвених и природних догађаја који следе у будућности у себи носе поимање времена, али и поимања основних вредности датог друштва. Узимајући у обзир сва велика пророчанства у људској историји, од светих књига до Нострадамуса и даље, кандидат ће као студију случаја изабрати напознатије српско пророчанство Креманско пророчанство пророка Тарабића. На примеру креманског пророчанства пророка Тарабића и касније конструкције, дописивања и интерпретације кандидат ће покушати да реконструише настанак модерне политичке митологије Србије у 20. и почетком 21. века.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Структура рада коју је кандидат предложио:

Уводни део

2. Шта је пророчанство, од гатања и прорицања до елаборираних система

Теоријско методолошки оквир

5. Концептуално одређење пророка, пророчанства, предвиђања, прекогниције итд.
6. Основна семантичка структура пророчанства

7. Одређивање односа пророчанства и концепата прошлости, садашњости, будућности
8. Пророчанство и судбина, завиривање у “божанску промисао”

Пророчанства у свету

8. Библија и Куран
9. Хиндуизам и стари индијски митови
10. Аранда и Аустралија
11. Мајанско пророчанство, Попол вух и Мезоамерика
12. Сунђата и пророчанства подсахарске африке
13. Нострадамус
14. Никсон

Креманско пророчанство

8. Основне карактеристике
9. Прорицање форми социјалних односа и њихова каснија тумачења
10. Однос модерног и процесног – механизми “читања” технолошког садржаја
11. Пророчанство и насилни догађаји – ратови и револуције
12. Политика прорицања – пророци у служби режима
13. Економска и туристичка експлоатација пророчанства
14. Самоиспуњујуће пророчанство

Футурологија и студије будућности

Завршна разматрања

Предложена структура докторске дисертације показује дубину којом кандидат намерава да захвати проблеметику која само на први поглед припада фолклору, а у ствари репрезентује дубинске структуре мишљења у времену настанка и живота.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Хипотезе које је кандидат поставио односе се на релацију самог проучаваног објекта (пророчанства) и религијских концепата који се односе на судбину и то како у хришћанским концептима Српске православне цркве тако и у живућем "народном православљу". Друга хипотеза коју кандидат жели да испита у вези је са односом пророчанстава и политике и то како политичке митологије тако и актуелних политичких дискурса примењиваних у изборним кампањама.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Приступ који ће кандидат користити је превасходно интерпретативни тј. као циљ се поставља објашњење и тумачење испитиване појаве. У том циљу ће се користити скуп антрополошких интерпретативних поступака: социјално-деконструктивистички, структурално-комуникацијски и аналитичко-комперативни приступ, а биће употребљена и анализа наратива.

До података кандидат ће доћи комбиновањем свих поступака стварања искуствене евиденције што обухвата анализу медијских извора (новинских и интернет чланака), архивске грађе, и интервјуа са потомцима породице Тарабић и људима који су упознати са креманским пророчанством, било да верују у њега или не.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Основни значај овог рада се састоји у покушају прве научне интерпретације најзначајнијег српског пророчанства које на раличите начине траје и делује скоро читав један век. Са друге стране осим интерпретације пророчанства задатак ове тезе је да конституише и да прве закључке у једној, у Србији новој, антрополошкој субдисциплини - антропологији времена. Антропологија времена која проучава поимање времена у одређеним групама и историјским околностима је дисциплина чије домете, па и практичне закључке, тек очекујемо, а ова докторска дисертација треба да положи темеље таквих истраживања.

7. Закључак:

На основу свега изнетог јасно се види да је кандидат у потпуности спреман да се подухвати рада на предложеној теми која својим садржајем представља поље истраживања од кога се могу очекивати вишеструко релевентни научни резултати.

У Београду 10. јуна 2013. године

Комисија:

Проф. Иван Ковачевић

Проф. Драгана Антонијевић

Проф. Данијел Синани

Проф. Владимир Рибич

